

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

До захисту допустити:

Завідувач кафедри

 Олена СТУЛІКА

«16» травня 2023 р.

**«ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОВЕДІНКИ ГРОМАДСЬКИХ
АКТИВІСТІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ
НА ПСИХОЛОГІЧНИЙ КЛІМАТ СУСПІЛЬСТВА»**

Кваліфікаційна робота здобувача
вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми
«Практична психологія»
Крумплєвської Анастасії Ігорівни

Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри практичної
психології
Блашкова Олена Миколаївна

Рецензент:
кандидат психологічних наук,
доцент, доцент кафедри психології
освіти Кам'янець-Подільського
національного університету імені
І.Огієнка
Дуткевич Тетяна Вікторівна

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою ЄКТС 94 А
Секретар ЕК
Анастасія ВАГАБОВА
«09» червня 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ КЛІМАТ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ.....	6
1.1. Соціально-психологічний клімат та особливості його формування.....	6
1.2. Конфлікт як діяльність соціального життя та стратегії поведінки у конфліктах.....	9
Висновки до розділу 1.....	13
РОЗДІЛ 2 ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ.....	14
2.1. Активізм та громадська активність як соціально-психологічний феномен.....	14
2.2. Соціально-психологічні особливості взаємодії в громадах.....	17
Висновки до розділу 2.....	20
РОЗДІЛ 3 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРАТЕГІЙ ПОВЕДІНКИ ПРЕДСТАВНИКІВ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ В УМОВАХ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ.....	21
3.1. Обґрунтування методів дослідження.....	21
3.2. Організація дослідження та аналіз отриманих результатів.....	23
Висновки до розділу 3.....	28
ВИСНОВКИ.....	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	32

ВСТУП

Політичні події 2014 року в Україні стали передумовою кристалізації та закріплення переліку соціально-психологічних феноменів в суспільно-політичному житті, таких як громадсько-політичний активізм і волонтерський рух. У свою чергу, процес децентралізації влади, який став початком суттєвих структурних змін в управлінні державою, надав великі переваги місцевому самоврядуванню та значно підвищив і закріпив роль громад в державотворчих процесах на формальному рівні. Як зазначають в Національному Інституті стратегічних досліджень, зміни в українській політичній системі, що відбулися за останні десять років, пов'язані не тільки зі зростанням вагомості громадянського суспільства в контексті розбудови української демократії, але й з початком формування принципово нового для України рівня відносин по трикутнику: «громадяни – громадянське суспільство – держава».

Повномасштабна військова агресія росії сприяла розвитку та збільшенню кількості громадських організацій в Україні. Несчислена кількість волонтерів, які прикладають титанічні зусилля задля перемоги країни. На жаль, немає точної статистики щодо реальної кількості громадських та волонтерських організацій за останній рік. У відповідності з даними Державної служби статистики України за чотири роки з 2016 по 2020 кількість громадських організацій зростає на 20%. Відповідно до даних Державної служби статистики, на 1 січня 2021 року в Україні було зареєстровано 160 тисяч організацій громадянського суспільства. За експертними опитуваннями представників об'єднань головною метою їх громадської активності виступає бажання допомагати іншим і впливати на розвиток суспільства та громади. Але однією з вагомих проблем громадської діяльності 50% респондентів оголосили конфліктність в колах громадськості та нездатність знаходити порозуміння. Таким чином, питання соціально-психологічного клімату у громаді та здатність її представників до конструктивного вирішення конфліктів як одного з важелів формування

цього клімату постає перед громадським суспільством та державою у якості актуального виклику, який потребує уваги.

Разом з політичними і економічними проблеми проблема конфліктності, яка виявляється в емоційно гострому типі реагування на події, стає додатковим психологічним чинником, який сильно ускладнює виконання місії громадсько-політичного руху. Крім того, феномен активізму та громадської активності сам по собі вже передбачає наявність конфліктної ситуації або певного підґрунтя для конфлікту у якості протиріччя між існуючим положенням речей та баченням бажаного майбутнього, а також між різноманітним шляхів, якими може бути досягнута певна суспільна мета. У цьому контексті конфлікт можна розглядати й як той механізм, що штовхає на розвиток і досягнення нового балансу з утворенням суспільної вигоди і винаходження найоптимальніших рішень. Але, у цей же час, незмога учасників конфлікту дійти згоди, неадекватний вибір ними стратегії поведінки у конфліктній ситуації призводитиме до порушення соціально-психологічного клімату в громаді, що являтиме собою перешкоду як для ефективності її функціонування, так і для розвитку окремої особистості в її межах.

Об'єкт: соціально-психологічний клімат в громадських утвореннях.

Предмет: стратегії поведінки в умовах конфлікту в середовищі громадсько-активного населення.

Мета: проаналізувати психологічні особливості поведінки громадсько-активних соціальних груп України в умовах конфлікту як фактору впливу на психологічний клімат суспільства.

Завдання:

1. Визначити сутність поняття соціально-психологічного клімату.
2. Проаналізувати сучасні теорії конфлікту та стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях.
3. Розкрити психологічний зміст поняття активізму.

4. Охарактеризувати особливості соціально-психологічної взаємодії у сфері громадської діяльності.

5. Емпірично дослідити психологічні особливості громадсько активного населення в контексті їх засобів вирішення конфліктних ситуацій.

У нашому дослідженні було використано для досягнення мети **методи** теоретичного аналізу та синтезу, класифікації, аналогії та узагальнення, аналізу наукових джерел, систематизації вивченої інформації, тестування, математичної обробки отриманих даних, статистичного аналізу; емпіричні методи – методика діагностики особливостей реагування в конфліктній ситуації К.Д. Томаса, методика «агресивна поведінка» Є.П. Ільїна і П.А. Ковальова, тест асертивності В. Каппоні і Т. Новака.

Гіпотеза: схильність до певної стратегії поведінки представників громадсько активного населення в конфліктних ситуаціях має кореляційний зв'язок з рівнем їх стриманості і розвитком асертивних навичок.

Теоретико-методологічною основою дослідження виступили наукові праці іноземних та вітчизняних вчених: дослідження соціально-психологічного клімату (Вертель В.В., Мацей О.О., Пушкар З.М., Войтович Г.М., Сікорська Л.Б., Легендзевич Г.Я., Шакірі М.К.), дослідження конфліктів та стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях (Дученко М.М., Боднар В., Орлов В.Ф., Отич О.М., Фурса О.О., Турбан В.В., Хохлов О.С., Геранюшкіна Г.П., Ємельяненко Л. М.), дослідження психологічних аспектів активізму та громадської активності (Дрозд М.А., Суший О.В., Яблонський В.М., Балакірева О. М., Бондар Т. В.), дослідження особливостей взаємодії в громадах (Павлюк А.П., Олійник Д.І., Баталов О.А., Письменний І.В.).

Структура кваліфікаційної роботи: робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків і вміщує 6 таблиць, 2 рисунки. Загальний обсяг роботи складає 33 сторінок.

РОЗДІЛ 1

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ КЛІМАТ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ

1.1. Соціально-психологічний клімат та особливості його формування

Соціально-психологічний клімат є важливим фактором функціонування будь-якої організації, який прямо пов'язаний з ефективністю виконання актуальних задач та досяганням намічених цілей. В найширшому розумінні, соціально-психологічний клімат являє собою результат міжособистісної взаємодії суб'єктів організаційної діяльності та їх міжособистісних відносин, проявом чого є колективна думка, колективний настрій та індивідуальне самопочуття особистості в колективі. Тобто від якості соціально-психологічного клімату, в умовах якого функціонує суб'єкт діяльності, залежать не тільки групові ефекти, але й індивідуальні перспективи особистісного розвитку. Таким чином, соціально-психологічний клімат – це певний стан колективної психіки, якій вміщає якісну сторону міжособистісних відношень членів колективу до особливостей їх сумісної діяльності і до інших представників організаційної структури, що виражається в сукупності психологічних умов, що можуть або заважати, або сприяти продуктивній спільній діяльності і всебічному розвитку представників організації [30].

Існує дві загальні групи *факторів* формування соціально-психологічного клімату. До першої групи відносять фактори макросередовища, а саме: суспільно-економічні та соціально-психологічні тенденції у державі та регіоні, особливості територіальної організації, ступінь демократизації, рівень безробіття, рівень культури і суспільної свідомості. При цьому фактори мікросередовища, як зазначає В.В. Вертель, має значний більший вплив на стан колективної психіки. До цієї групи відносять

матеріально-речову базу організації, особливості організації праці, гігієнічні умови, групові явища та ступінь задоволення від трудової взаємодії учасників трудового процесу [3].

Соціально-психологічний клімат є важелем та показником групової динаміки, а також індикатором досягнення групою стану згуртованості, тобто узгодженості членів групи, яка виявляється в єдності в процесі виконання основної діяльності. Саме у стані згуртованості колектив здатен найбільш ефективно функціонувати в напрямку виконання задач, що постають перед ним, та саме у цьому груповому стані серед представників групи виявляється найпопулярнішою стратегія співробітництва - найоптимальніша модель вирішення проблем, що направляє будь-які виникаючі конфлікти у позитивне русло, тобто на благо всього колективу та його членів. У свою чергу несприятливий психологічний клімат в організації призводить до порушення комунікації в колективі, адже напруження відносин часто веде до навмисного спотворення інформації і зайвої підозрілості [18, 30].

Ознаки позитивного клімату:

- висока вимогливість і довіра членів організації один до одного
- доброзичлива і ділова критика
- свобода думки та слова членів організації при обговоренні питань

групового життя

- задоволеність приналежністю до організації
- високий ступінь взаємодопомоги
- достатня інформованість членів організації про всі аспекти її

внутрішнього життя [12].

Як зазначає М.К. Шакірі, стан психологічного клімату залежить як від керівництва організації та їх засобів і стилю управління підлеглими, так і від самих підлеглих, які можуть знаходитись на різних стадіях розвитку синдрому «професійного вигорання», мати різний емоційний інтелект, різний рівень опанування навичками роботи в команді, асертивності, комунікації.

Звісно, що якісний зміст колективної психіки служить підґрунтям для характеру розгортання і вирішення конфліктів у груповому середовищі та виявляється детермінантою продуктивності групової діяльності [23].

Та суттєвим змістом соціально-психологічного клімату В.М. Мясіщев бачить ще й двонаправленість процесів. З одного боку, стан та самовідчуття людини у колективі формують її відношення до діяльності та інших членів організаційної структури, з іншого саме особистісні відносини між членами колективу виступають джерелом настрою та самовідчуття її представників. Б.Д. Паригін наголошує, що у цьому сенсі важливу роль грають навіть не ситуативні зміни в переважному настрої людей, а саме його стійкі риси. При цьому вчений підтверджує ідею про те, що окрім суто організаційно-групових факторів на формування соціально-психологічного клімату впливає ще й чинник індивідуально-психологічних особливостей членів колективу, а саме їх установки та відношення до навколишнього середовища та до самого себе в рамках певної спільності [20, 23].

Щодо налагодження соціально-психологічного клімату, у практиці управління велика роль приділяється розробці та впровадженню в організаціях засобів зняття зайвої психологічної напруги, що здійснюється через навчання членів колективу з урахуванням зони найближчого розвитку кожного працівника. Вже доведено практикою, що подібне навчання персоналу має прямий конструктивний вплив на соціально-психологічні процеси і поведінку членів колективу, що відображується у підведенні рівня злагодженості при виконанні персоналом колективних завдань. Та окрім цього ефективними шляхами створення сприятливого клімату в колективі можна вважати й напрям налагодження міжособистісних стосунків співробітників, й шлях розвитку духовного потенціалу кожного окремого члена групи як унікальної і неповторної особистості й стратегію підвищення загальної соціально-психологічної культури суб'єктів взаємодії. У цьому напрямку одними з найактуальніших виявляються заходи з оволодіння працівниками навичками асертивності, які надають змоги членам колективу

більш ефективно досягати поставлених цілей і вирішувати виникаючі суперечності, використовуючи зрілі та конструктивні моделі поведінки [9, 10].

1.2. Конфлікт як діяльність соціального життя та стратегії поведінки у конфліктах.

Від самого початку вивчення конфліктів, не згасають суперечки щодо їх функціональної ролі: чи він порушує соціально-психологічний клімат колективу та сприяє розвитку суто небажаних психологічних процесів (Т. Парсонс), чи навпаки, являє собою підґрунтя для розвитку і згуртування групи (Р. Дарендорф, Л. Козер). Та до якого б з підходів не схилились би вчені, поєднував їх той факт, що конфлікт є багатовимірним та складним явищем, яке виявляється постійним супутником соціально-психологічної взаємодії та суспільного розвитку протягом всієї історії людства [2, 13].

Етимологія слова «конфлікт» уходить корінням у латинську мову, де в дослівному перекладі «conflictus» означає «зіткнення, протидія». Тобто виникнення конфлікту передбачає існування двох чи більше *сторін*, які вступають у взаємодію на ґрунті суперництва та з ціллю відстоювання своїх протиборчих інтересів. Ця протидія завжди розгортається на тлі певного *предмету* - об'єктивно існуючої або, можливо, й уявної проблеми та навколо певного *об'єкту*, яким може виступати статус, ресурси або певні цінності. Конфліктною ситуацією називають попереднє загострення протиріч та напруги між сторонами конфлікту, що становить передумову для його розгортання [2, 22].

Щодо витоків конфлікту, різні науковці робили акцент на різних аспектах виникнення конфліктних ситуацій, пропонуючи на цьому тлі різні

стратегії поведінки для їх вирішення. Так А.Б. Рапопорт бачив головним витоком конфлікту конкуренцію, М. Дойч - несумісність позицій чи дій сторін взаємодії, Г. Зіммель, С. Вільсон та А. Гелен – природну агресивність людини або «апріорний інстинкт боротьби», Т. Адорно, А. Маслоу, З. Фройд, Е. Фромм наголошували на значущості у розгортанні конфлікту ролі психофізіологічних характеристик людей та їх рівня напруги і фрустрації [2].

В сучасній конфліктології існує два основних напрями щодо погляду на конфлікт. З боку *функціонального* підходу конфлікт розглядається в контексті аномії, тобто як дисфункціональний процес або патологія в існуванні соціальної системи (Т. Парсонс). Прихильники *діалектичного* підходу, який на сьогоднішній момент обрано науковим суспільством за концептуальну основу конфліктології, навпаки, виходять з позитивної ролі конфлікту та розглядають його як невід'ємне від функціонування соціальної системи явище (Г. Зіммель, Р. Дарендорф, Л. Козер) [22, 31].

Класично виокремлюють дві загальні групи факторів, що замовляють виникнення конфліктів та на базі яких здійснюється розробка оптимальних стратегій поведінки:

1. Об'єктивні, що виявляються в обставинах соціальної взаємодії;
2. Суб'єктивні або психологічні особливості сторін конфлікту [2].

Саме остання група пов'язана з індивідуальним вибором особистості в бік конфліктного або неконфліктного методу вирішення виникаючих протиріч. Саме ця група й становить найбільшу цікавість як поле для соціально-психологічного навчання. Адже, як зауважує Л.О. Котлова, майже немає конфліктних ситуацій, які виникли б з об'єктивних причин і які не можна вирішити неконфліктним способом. Тобто розгортання конфлікту як гострої суперечки передбачає прийняття рішення суб'єктів про початок такої конфліктної протидії [8, 13].

Та, як було сказано, існує точка зору й про те, що конфлікт, хоча і не завжди, але може нести й позитивну роль для групи або організації. З цього погляду виокремлюють два типи конфліктів: функційний і дисфункційний, в

залежності від впливів на ефективність групової взаємодії, групову динаміку, самопочуття особистості в колективі, тощо. Так, з точки зору Л. Козера, в управлінні конфліктами потрібно зосереджуватись не на їх винищенні, а на реалізації їх позитивних функцій, таких як зниження антагоністичної напруги, ініціювання нових соціальних норм, утворення союзів, груп, коаліцій, створення балансу інтересів, сигналізація про проблеми. В іншому разі конфлікти набуватимуть характеру конфронтації і служитимуть джерелом руйнування суспільства [8, 27].

Таблиця 1.2.1.

Впливи конфліктів на соціальне оточення

Впливи конфліктів	
Позитивні	Негативні
Активізація соціального життя;	Порушення стосунків між членами колективу;
Висвітлення протиріч;	Погіршення соціально-психологічного клімату;
Актуалізація гуманістичних цінностей;	Спад ефективності сумісної діяльності;
Сприяння згуртованості групи.	Зниження згуртованості.

У свою чергу, характер впливу конфлікту на організацію залежить переважно від особливостей процесу його перебігу, що детерміновано схильністю його учасників до певної стратегії їх розв'язання. Щодо цього американський психолог, К.Д. Томас, запропонував відповідну класифікацію, що включає п'ять загальних способів врегулювання конфліктів: суперництво, пристосування, компроміс, уникання та співпраця. При цьому, як зауважив вчений, стратегія співпраці є найбільш ефективною, адже у цьому разі обидві сторони конфлікту націлені на пошук рішення, яке б задовольнило всіх, що

дозволяє їм вийти на принципово новий рівень вирішення проблеми [2, 8, 26].

Слід також зазначити, що у конфлікті людина може схилитися до певного типу поведінки: пасивної, агресивної або асертивної. Пасивна поведінка не вирішує конфлікт, а лише переводить його у приховану форму, що нерідко штовхає конфліктуючі сторони до використання маніпулятивних впливів. Агресивна поведінка веде до конфронтації, адже ніяк не враховує інтереси опонента. А ось остання, асертивна модель дозволяє відстоювати свою точку зору та свої інтереси, не порушуючи за цього моральних прав іншої людини. Таким чином, у контексті вибору стратегії по К.Д. Томасу саме рівень асертивності учасників конфлікту виступає вагомим фактором щодо їх успішного вирішення і виявляється найбільш конструктивним способом міжособистісної взаємодії на противагу двом найбільш поширеним деструктивним формам - конформізму та агресії [9, 26].

Висновки до розділу 1

Соціально-психологічний клімат визначається як певна емоційна атмосфера в межах колективу, яка є відображенням якості міжособистісної взаємодії його учасників, що відіграє роль найважливішого фактору ефективності роботи всієї організації та самопочуття її працівників. При цьому, як стверджує теорія психології та досвід організаційного управління, вагомими впливам щодо формування соціально-психологічного клімату виступають не тільки об'єктивні умови групової взаємодії, але й суб'єктивні фактори, а саме індивідуальні характеристики представників певного колективу. Отже установки, ціннісні орієнтації, комунікативні навички, схильність до певного типу реагування в умовах конфлікту є вагомими компонентами колективної психіки, якісний зміст яких може або сприяти, або зважати процесу побудування конструктивних групових відносин і встановленню сприятливої психологічної атмосфери.

В ході теоретичного аналізу було також визначено, що конфлікт в сучасній науковій парадигмі розглядається переважно як неминуча умова соціального життя, яка виявляється в періодичному зіткненні протилежних позицій, поглядів або цінностей в межах тих чи інших соціальних груп. При цьому наслідки конфлікту можуть бути як деструктивними, так і конструктивними, в залежності від засобів і результатів його вирішення, а також характеру його перебігу.

Зважаючи на вище викладене, соціально-психологічний клімат у суспільстві можна охарактеризувати як нестабільну якість соціально-психологічної взаємодії. Адже психологічний баланс будь-якого колективу завжди піддається переліку впливів, що мають потенційну силу порушити сформовану сталість. Та вектор цього порушення, як було з'ясовано, здебільшого залежить від того, яким особистісним змістом наповнені

сторони конфлікту та до якої стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях вони мають найбільшу схильність.

РОЗДІЛ 2

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ

2.1. Активізм та громадська активність як соціально-психологічний феномен.

Популяризація активістського руху на територіях колишнього Радянського Союзу пов'язане з історичними подіями початку 20 сторіччя, коли значної сили стали набувати ідеї більшовиків. Цей термін, як зазначає К. Чистякова, виник у середовищі російських емігрантів та згодом набув сенсу певного роду діяльності, націленої на спротив з існуючим політичним режимом, а саме на боротьбу з радянською владою. В американському ж суспільно-політичному житті активізм визначається як безкорислива активність у напрямку протидії небажаним соціальним, політичним, економічним або екологічним змінам або навпаки – застою [4].

К. Хіллер відмічав, що активізм виявляє собою рух нового покоління, який має за мету висвітлення та підкреслення дії існуючих стереотипів. А німецько-австрійський літературознавець А. Ханзен-Леве називав його «епатуванням новаторськими ідеями й екстравагантними витівками», що без рукоприкладства має оказувати протидію сталим порядкам та спонукати суспільство до рефлексії. Філософським же змістом активістського руху витупає концепція активності як сутності буття, у якому людина має займати не споглядальну позицію, а позицію активної участі у перетворенні реальності. В контексті ж участі у політичному житті активізм передбачає зокрема направлення зусиль на демонстративну участь у політичних процесах та прояви протестної соціально-політичної поведінки [4, 21].

На сьогодні активізм включає цілий перелік засобів демократичної боротьби, таких як: публікації листів та звернень на інформаційних ресурсах публічного доступу, виступи на громадських слуханнях, участь у розгортанні політичних кампаній, робота в громадських організаціях та громадських

об'єднаннях, безпосередню політичну діяльність на посадах представників влади, а також байкоти, страйки, мітинги, пікети, флешмоби, голодування.

Психологічним змістом громадського активізму є розвиток психічних і ментальних реакцій до більш-менш активних форм соціальної діяльності, структура якої включає психічний, аксіологічний, комунікативний, когнітивний, діяльнісний компоненти, індивідуальні особливості яких й обумовлюють ступінь виключності кожного окремого індивіда в суспільно-політичне життя та характер його політичної поведінки [21].

Виокремлюють наступні *функції* політично-активістського руху:

- Об'єднання суспільства навколо певних суспільних цінностей;
- Захист прав громадян, підтримання громадського порядку;
- Укріплення соціально-політичних зав'язків держави з масами;
- Мобілізація мас на виконання певних соціально-корисних завдань;

При цьому участь у політичному житті є водночас і засобом відстоювання інтересів особистості як громадянина, і шляхом її політичної соціалізації, що виявляється у формуванні політичної культури та громадської позиції. Таким чином, політичний активізм – це певна діяльність особистості як громадянина, націлена на соціальні, політичні економічні зміни, яка неодмінно супроводжується його вступом в певні відносини з державною владою та участю у державотворчих процесах [4].

Водночас на характер активістсько-політичної діяльності мають великий вплив ряд *факторів*, до яких належать як об'єктивні - потреби і інтереси громадськості, так і суб'єктивні - політична культура і свідомість суб'єктів політичного процесу. М.Д. Дрозд поділяє фактори активізму на три загальні групи: макрофактори або світові тенденції, фактори середнього рівня або сімейний та соціальний стан окремої особи і мікрофактори, що включають освіту, минулий досвід, вольові якості, мотиви, темперамент, самоідентифікацію з референтною групою [5, 21].

Та, як зазначає О. В. Суший, українська громадськість знаходиться лише на шляху формування політичної свідомості. В той час, коли в українському суспільстві вже спостерігається готовність громадськості брати на себе відповідальність за свою державу, їй ще недостає розуміння суті справжньої активістської практики, яка має виражатися в постійній участі в політичних процесах. Але, як підкреслює дослідник, до цих пір український активізм здебільшого виявляється в формі локальних спонтанних ініціатив та як реакція на ситуативні виклики. Крім того, в межах громад відзначається неусвідомленість ролі міцності і розгалуженості горизонтальних зав'язків та налагодженості взаємодії між її представниками як запоруки успішності активістської практики [4, 21].

Слід також зазначити, що вияви політичного активізму тісно пов'язані з поняттям політичної поведінки, яку визначають як сукупність реакцій суспільства на діяльність політичної системи. Ця поведінка може бути спрямована на підтримку або на протидію цієї системі, та важливою її характеристикою є суб'єктивність мотивів, що штовхають суб'єкта політичної діяльності на той чи інший вид поведінки. На тлі цього, слід розрізняти конвенційну та неконвенційну форми активізму. Перша цілком відповідає нормам і правилам, що діють у суспільстві. Але друга виходить за їх межі і може виявляти жорсткі або навіть протизаконні прояви, такі як захоплення приміщень, погроми, винищення майна. Неконвенційні форми активістської діяльності включають як ненасильницькі, так і насильницькі види дій та за деяких умов можуть переростати в конфронтації з порушенням законодавства, в масові зворушення і навіть в терористичні акти.

Таким чином, можна сказати, що активізм – це багатовимірне поняття, яке може приймати як конструктивно-реформаційну форму, так і форму деструкції віджилих політичних форм, що зумовлюється цілим переліком чинників різного масштабу та якості [5].

2.2. Соціально-психологічні особливості взаємодії в громадах

В українському просторі термін «громада» тісно пов'язаний з концептом громадянського демократичного суспільства. Адже як зазначає Т.І. Сила, лише в українській мові, на відміну від англійської, німецької та російської, проглядається корінний зв'язок між словами «громада» «громадянин», «громадянський». І хоча поняття «територіальна громада» є відносно новим, суттєвий зміст «громадівського» співіснування уходить корінням ще у давні XIV-XVII століття, коли на території України діяли моделі європейського самоврядування, а саме форми спільного консенсусного прийняття рішень щодо питань місцевого значення [15, 19].

В соціально-психологічному сенсі територіальну громаду визначають як групу людей, що пов'язані переліком спільних ознак: територією, політичними і соціальними межами, ідентичністю з громадівським об'єднанням та системою міжособистісних відносин, в якій вони взаємодіють для досягнення спільних цілей. Це визначення сильно різниться з визначенням, що надається в межах правового поля, де не відображено соціально-психологічних аспектів феномену. Адже згідно, Закону України «Про місцеве самоврядування», територіальна громада — це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр. Слід зауважити, що ця неповнота правових визначень приводить до ототожнення громади з органами місцевого самоврядування, що виявляється помилковим тлумаченням змісту поняття [1, 19].

Громада як місцева спільнота виконує чималий перелік функцій як на рівні державного управління, так і на рівні особистості. У першому сенсі вона виступає важливим суб'єктом громадянського демократичного суспільства. У другому - громада є джерелом задоволення важливих соціально-психологічних потреб особистості, зокрема у приналежності і

прив'язаності. З цього боку, порушення зав'язків у громаді є ризиком втрати й соціально-психологічних смислів особистості, що зумовлює деструкції в її розвитку. Соціологічні дослідження Є.І. Головахи виявили негативні тенденції в психіці українського суспільства, а саме аномічну деморалізованість, загострення індивідуалізму, соціальний ізоляціонізм і фаталістичне сприйняття світу, що ще раз вказує на гостроту проблеми розвитку громад в Україні. Крім того, з налагодженням функціонування громадського сектору пов'язана й задача протидії маргіналізації суспільства. Таким чином, громада виступає ще й простором для впровадження соціальних змін і служить вирішенню масштабних проблем людського розвитку [16, 19].

Методологічним фундаментом реалізації реформи децентралізації в Україні виступає досвід європейських країн, в основі місцевого самоврядування яких покладено теорію вільних громад, незалежних від центральної влади. Та практика демократичної побудови виставляє перелік умов, яким має відповідати суспільство задля досягнення успіху.

Умови побудування успішної громади: Відповідний рівень політичної культури; Демократичні традиції; Розвинене громадянське суспільство [15].

Політична культура — це сукупність поглядів, переконань, орієнтацій і зразків поведінки, що визначають ставлення людей до політичної сфери життя суспільства. Політичну культуру також визначають як характерний спосіб життя країни, нації, соціальної групи, індивідів, який включає їх орієнтації і навички та впливає на політичну поведінку. У цьому сенсі демократичні традиції можна вважати змістовним елементом політичної культури, а розвиненість громадянського суспільства у сенсі розгалуженості громадських відносин поза державними установами – логічним наслідком та відображенням її рівня [14].

Щодо характеру взаємодії як детермінанти ефективності місцевої громади, остання має розглядатися як колектив. Саме стан розвитку групи на рівні колективу відповідає ідеальній моделі громади. Адже колектив – це

організована група, члени якої об'єднанні спільними цілями, цінностями та завданнями діяльності, що є значущими для всіх та кожного. Взаємодію ж в громаді обумовлює суспільна спрямованість і соціально-психологічні якості її учасників. При цьому тільки такі міцні та конструктивні горизонтальні зв'язки в громаді, як в колективі, на думку І.В. Письменного, зможуть протистояти вертикалі натиску державної влади. Задля цього слід відмовитися від розуміння територіальної громади як простої математичної сукупності жителів. Тобто, для формування ефективної спільності слід приділяти увагу психологічному аспекту взаємодії, а саме культивуваці у учасників відчуття прихильності і належності до неї [16, 19].

Та водночас з цим члени громади мають характеризуватися пріоритетом суспільних цінностей і здатністю до ефективної суспільної взаємодії, без якої не можна уявити вище зазначене. Та ця важлива функція з налагодження конструктивної взаємодії здебільшого покладається на, так званих, атракторів або лідерів громадського руху. Адже підтримка системи в сталому стані ґрунтується перш з все на харизмі лідера, соціально-політичній ідеї, організаційній структурі або ієрархії та параметрах порядку або нормах і правилах [16].

Суть лідерства й виявляється у сприянні появі у кола людей відчуття єдності та причетності, їх мотивування направляти зусилля на досягнення спільної мети, незважаючи на відмінності. Таким чином, в контексті формування соціально-психологічного клімату, лідери, будучи носіями суспільних цінностей та маючи вплив на суспільну думку, й визначатимуть певний перелік факторів його формування. Лідери у першу чергу направляють систему до змін та визначають характер соціальних трансформацій. Це обумовлено тим, що на місцевому рівні беруть початок усі суспільно-політичні процеси та закладаються підвалини взаємодії між людиною і державою [17].

Висновки до розділу 2

З'ясовано, що політичний активізм являє собою певний вид громадської діяльності, направленої на зміну соціально-політичної реальності, що може виражатися у виді різного роду акцій як формальних, так і неформальних, а також приймати різноманіття форм від конструктивної реформації соціально-політичної дійсності до деструктивних заходів, націлених на руйнування віджитих порядків та засад. Визначено, що активістський рух виконує перелік соціально важливих функцій, таких як об'єднання суспільства навколо спільних соціальних цілей і задач, протистояння порушенню прав громадян, підтримання та укріплення зв'язків між державою та громадськістю. Та ефективність акцій активізму не є вирішеною даністю і залежить від багатьох факторів макро- та мікрорівня.

Громада як один з головних суб'єктів самоврядування набула в умовах впровадження демократичних реформ важелів впливу на державне управління, але разом з цим перед громадою постали і певні виклики. Адже насамперед успішність реалізації реформ здебільшого залежить від готовності і відповідності членів громад та громадських активістів як її найвпливовіших представників вимогам демократичної держави. Зокрема йдеться про досягнення високого рівня політичної культури та набуття спроможності до розбудови конструктивних горизонтальних зв'язків. Таким чином, комунікативні навички і навички групової співпраці стають необхідними характеристиками для громадсько-політичних активістів, якщо вони претендують на успішне самоврядування.

Окрім цього, громада як спільність, об'єднана системою міжособистісних відносин, також служить їй підґрунтям для вирішення великого кола соціальних та соціально-психологічних проблем, у тому числі вона виявляється інструментом протидії соціальним ризикам і небажаним процесам маргіналізації суспільства, а також служить джерелом задоволення важливих соціально-психологічних потреб особистості.

РОЗДІЛ 3

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРАТЕГІЙ ПОВЕДІНКИ ПРЕДСТАВНИКІВ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ В УМОВАХ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ

3.1. Обґрунтування методів дослідження

Мета емпіричного дослідження – визначити особливості поведінки представників громадсько-активного населення в конфліктних ситуаціях та закономірності її формування.

Дослідження проводилось в онлайн-просторі за допомогою сучасних технічних засобів. У дослідженні брали участь 20 осіб, що мають досвід активної громадсько-політичної діяльності. В ході проведення дослідження ми використовували наступні методики: методика діагностики особливостей реагування в конфліктній ситуації К. Томаса, методика «агресивна поведінка» Є.П. Ільїна і П.А. Ковальова, тест на асертивність В. Каппоні і Т. Новак. Охарактеризуємо вищезазначені методи дослідження [29].

Методика «агресивна поведінка» (К. Томас) ([Тест Томаса - типи поведінки в конфлікті - ПСИХОЛОГІС \(psychologis.com.ua\)](#)). За методикою К. Томаса респонденту пропонувалось вибрати з поданих пар ті судження, які він вважає найбільш типовими для своєї поведінки. Методика допомагає визначити переважаючий тип поведінки респондента в конфліктній ситуації, виходячи із двомірної моделі реагування. Перший вимір в цієї моделі - поведінка, заснована на увазі до інтересів інших людей; друга - поведінка, що передбачає ігнорування інтересів своїх опонентів на користь власних інтересів. Відповідно цим двом вимірам, автор виділяє наступні способи регулювання конфліктів:

1. Змагання (конкуренція) як прагнення досягти своїх інтересів на шкоду іншому.
2. Пристосування - на протипагу суперництву, принесення в жертву власних інтересів заради іншого;

3. Компроміс - угода на основі взаємних поступок;
4. Уникнення - відсутність як прагнення до кооперації, так і тенденції до досягнення власних цілей.
5. Співпраця, коли учасники ситуації приходять до альтернативи, що повністю задовольняє інтереси обох сторін.

Кожна відповідь за методикою співвідноситься з однією з моделей поведінки. Кількість балів, набраних індивідом за кожною шкалою, дає уявлення про вираженість у нього тенденції до прояву відповідних форм поведінки в конфліктних ситуаціях.

Методика «агресивна поведінка» (Є.П. Ільїн і П.А. Ковальов)([Агресивна поведінка. Ільїн, Ковальов. | PDF \(scribd.com\)](#)). За методикою Є.П. Ільїн і П.А. Ковальов респонденту пропонується дати відповіді «так» або «ні» на кожне із 40 тверджень. Методика націлена на визначення рівня стриманості-нестриманості респондента і типу його агресивної поведінки. Проведення такої діагностики дозволить виявити схильність громадсько активного населення до прямої або непрямой фізичної агресії та прямої або непрямой вербальної агресії [30].

Тест на асертивність (В. Канпони, Т. Новак)([Тест на асертивність \(studfile.net\)](#))Респондентам було запропоновано 24 твердження, на які вони мали дати відповідь «так» бо «ні». Результати дослідження дозволять виявити три параметри щодо поведінки громадсько активного населення: рівень незалежності на автономності; впевненість та рішучість; рівень соціальної бажаності та чесності.

Асертивність розуміється як здатність людини впевнено і з гідністю відстоювати свої права, не нехтуючи при цьому прав інших. Її виявом є пряма, відкрита поведінка, що не має на меті завдати шкоди іншим людям. (І. А. Мещерякова). Отже діагностика асертивності респондентів дозволить виявити їх рівень здатності до незалежності від зовнішніх впливів, а також до регулювання власної поведінки і вміння брати за неї відповідальність.

3.2. Організація дослідження та аналіз отриманих результатів

Гіпотеза нашого дослідження: стратегія поведінки представників громадсько-активного населення в конфліктних ситуаціях має кореляційний зв'язок з рівнем їх стриманості і розвитком асертивних навичок. Для перевірки гіпотези ми використовували: методику діагностики особливостей реагування в конфліктній ситуації К.Д. Томаса, методику «агресивна поведінка» Є.П. Ільїна і П.А. Ковальова, тест асертивності В. Каппоні і Т. Новака.

За методикою К.Д. Томаса було визначено, що найчастішими стратегіями поведінки серед представників громадсько-активного руху є суперництво і компроміс. Кожна з цих двох моделей реагування в конфлікті зайняла перші позиції однаково для 30% опитуваних. 25% респондентів виказали велику схильність до уникнення, 20% - до співпраці. Стратегія пристосування не виявилась переважною для жодного з респондентів. Слід зазначити, що компроміс в 50% респондентів виступає у якості альтернативної стратегії та посідає друге місце після першої, найбільш пріоритетної.

Таблиця 3.2.1.

Стратегії поведінки громадсько-політичних активістів в конфліктній

Стратегія	Загальна кількість балів	Пріоритетність для більшості досліджуваних	1 місце	2 місце	3 місце
Суперництво	110	1	30%	10%	10%
Співпраця	129	3	20%	25%	35%
Компроміс	151	1	30%	50%	15%
Уникнення	127	2	25%	15%	40%
Пристосування	83	4	0%	10%	25%

ситуації

При цьому, сумарна кількість балів, що була набрана всією групою респондентів, виявила дещо інший перерозподіл її поведінкових орієнтацій. Так, у груповій поведінці найбільші переваги належать стратегії компромісу (151 бал), на другому місці опинилась схильність до співпраці (129 балів), наступну ланку займає уникнення (127 балів), лише потім суперництво (110 балів) і пристосування (84), що відображено на рис. 3.2.1.

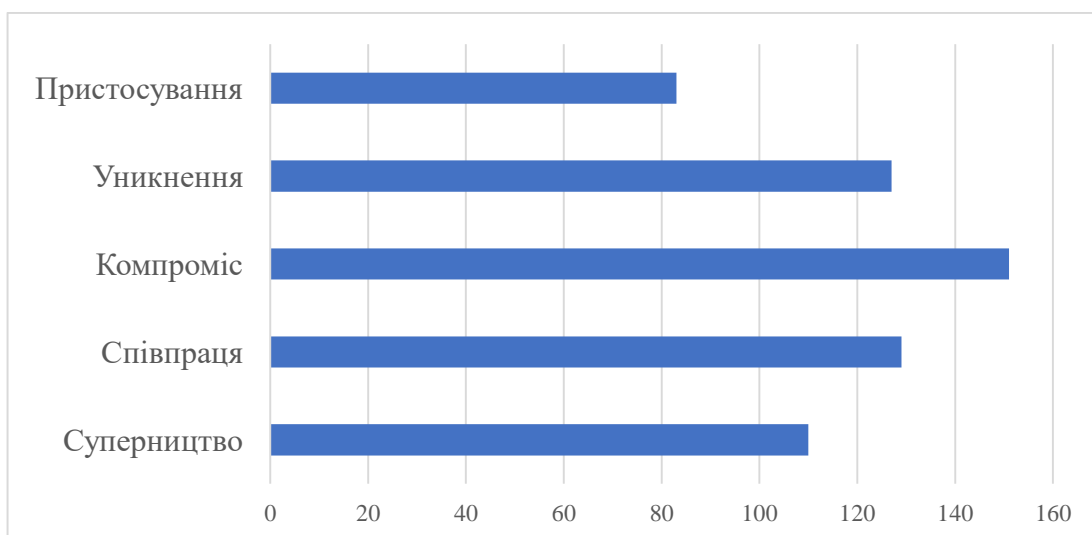

Рис. 3.2.1. Групові поведінкові тенденції громадянсько-активного населення в ситуації конфлікту.

Методика «агресивна поведінка» К. Томаса висвітлила, що представники громадянсько-політичного активізму схильні до прямої вербальної агресії. 70% та 15% відповідно мають прояви вербальної нестриманості на середньому або високому рівні. 40% опитуваних виказали середній рівень схильності до непрямой вербальної агресії, 30% - середній рівень схильності до непрямой фізичної агресії, 5% та 30% відповідно продемонстрували або високий, або середній рівень схильності до прямої фізичної агресії.

Таблиця 3.2.2.

Схильність громадянсько-активного населення до проявів агресії

Форма агресії	Кількість балів	Високий рівень нестриманості	Середній рівень схильності до агресії	Високий рівень стриманості
Непряма вербальна агресія	70	0%	40%	60%
Пряма вербальна агресія	98	15%	70%	15%

Непряма фізична агресія	47	0%	30%	70%
Пряма фізична агресія	67	5%	30%	65%
Загальний рівень агресії		15%	65%	20%

При цьому за загальним показником нестриманості лише у 15% респондентів діагностовано високий рівень схильності до агресивної поведінки, у 65% опитуваних рівень агресії коливається в межах середньо допустимих значень, 20% опитуваних продемонстрували високий рівень самоконтролю, що відображено на рисунку 3.2.2.

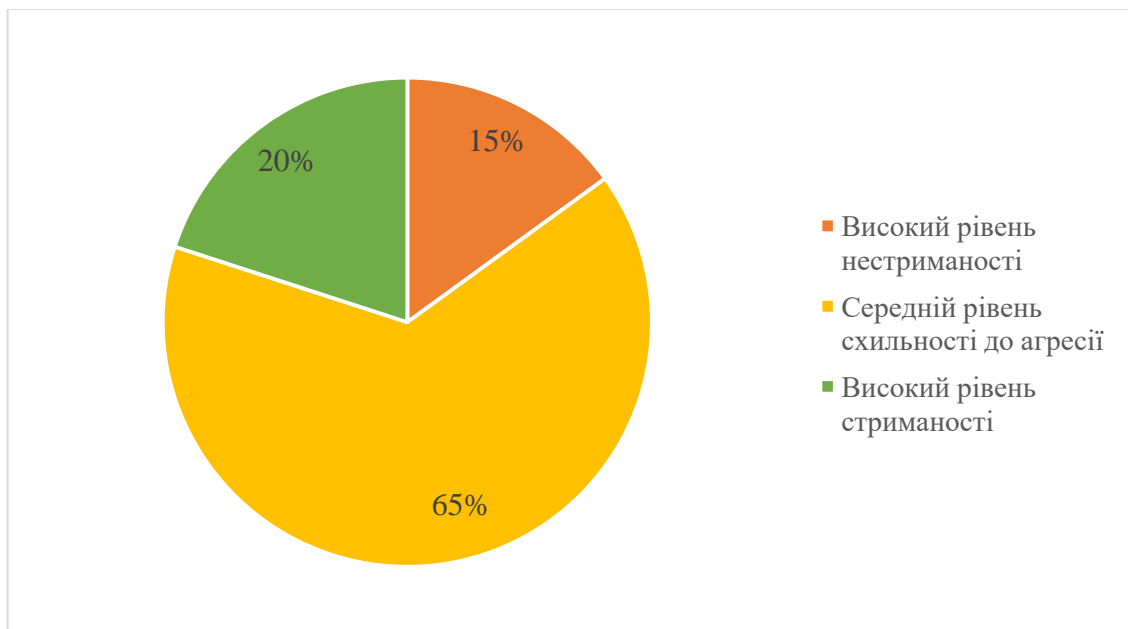

Рис. 3.2.2. Схильність громадсько активного населення до агресивної поведінки.

Тест на асертивність В. Каптоні, Т. Новака виявив, що представники громадсько-активного населення характеризуються високим рівнем незалежності. 75% опитуваних демонструють оптимальний рівень за цим показником, що говорить про їх здатність прямувати до своїх цілей без нанесення шкоди оточуючим та не порушуючи особистісних кордонів інших. У цей час 20% групи демонструє занижений рівень автономності, що вказує на несамотійність і невпевненість у собі відповідної долі учасників громадсько-політичного руху. Занизькі бали за цією шкалою вказує на нездатність певної долі досліджуваних

вирішити свої проблеми самостійно, а також нести свідому відповідальність за себе і свої вчинки. 5% респондентів отримали кількість балів, вище за нормативне значення, що є ознакою надмірної самовпевненості, а також схильності до переоцінювання власних можливостей.

Таблиця 3.2.3.

Показники асертивності громадсько-активного населення

Шкала	Середнє значення	Низький, надмірний або недостатній рівень показника	Високий або достатній рівень
Автономність та незалежність	4,6	25%	75%
Рішучість та опора на власні сили	5,0	90%	10%
Соціальна бажаність, чесність, правдивість	3,8	25%	75%

За шкалою «Рішучість та опора на власні сили» лише у 10% досліджуваних було виявлено достатньо високий рівень розвитку навичок асертивності. Більшість респондентів (90%) характеризуються недостатньо розвиненою асертивністю. Ця доля досліджуваних схильна до асертивної поведінки в звичних умовах, але не в ситуації непередбачуваності. Щодо правдивості та соціальної бажаності, 75% досліджуваних продемонстрували рівень щирості в межах норми. 25% респондентів за цією шкалою характеризуються недостатнім рівнем розвитку соціального інтелекту.

При зіставленні отриманих даних за трьома методиками, було виявлено, що серед респондентів, в яких в конфліктних ситуаціях переважає стратегія суперництва, 67% досліджуваних характеризуються високим рівнем розвитку асертивних навичок. У 33% респондентів з цієї підгрупи навички асертивності знаходяться на середньому рівні. Ніхто з домінуючою стратегією «суперництво» не потрапив в підгрупу з низьким рівнем розвитку

асертивності. Окрім цього, для цієї підгрупи притаманний середній (67%) або високий (33%) рівень проявів агресії.

Щодо респондентів з домінуючою стратегією «співпраця» 50% досліджуваних характеризуються високим рівнем асертивності, у 50% цей показник потрапив у межі середнього. Для цієї підгрупи також характерний виключно нормативний рівень агресивних проявів.

67% респондентів з домінуючою стратегією «компроміс» характеризуються здебільшого низьким рівнем асертивності (67%) та низьким (50%) або середнім (50%) рівнем агресії. Водночас серед опитуваних з цієї підгрупи наявні як респонденти із завишеним рівнем агресивних проявів (25%), так і з високим рівнем стриманості (25%).

Таблиця 3.2.4.

Співвідношення рівня асертивності, схильності до агресії і домінуючої стратегії поведінки

Стратегія	Асертивність			Схильність до агресії		
	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий
Суперництво	0%	33%	67%	0%	67%	33%
Співпраця	0%	50%	50%	0%	100%	0%
Компроміс	67%	17%	17%	50%	50%	0%
Уникнення	75%	25%	0%	25%	50%	25%

Водночас показники статистичної кореляції висвітлили певну залежність досліджуваних характеристик, що відображено у таблиці 3.2.5.

Таблиця 3.2.4.

«Кореляційна залежність між показниками рівнями агресивності, асертивності та домінуючою стратегією поведінки в ситуації конфлікту»

Коефіцієнт кореляції	Значення
----------------------	----------

Суперництво/рівень агресії	0,61
Суперництво/рівень асертивності	0,52
Співпраця/пряма вербальна агресія	0,51
Компроміс/загальний рівень агресії	-0,7
Компроміс/рівень асертивності	-0,5
Уникнення/рівень соціальної небажаності	0,56
Уникнення/рівень асертивності	-0,6
Непряма вербальна агресія/соціальна небажаність	0,5

Отже, в ході аналізу отриманих даних було виявлено помітну залежність між певними моделями поведінки в конфліктних ситуаціях та визначеними характерологічними показниками. Зокрема було визначено, що вибір в бік стратегії суперництва має пряму помітну взаємозалежність із показниками рівнів агресії та асертивності. Тяжіння до стратегії співпраці знаходиться у статистичному зв'язку із схильністю до прямої вербальної агресії. Стратегія компромісу виказує зворотну залежність із загальним рівнем агресії та рівнем розвитку асертивних навичок. Схильність до стратегії уникнення має прямий кореляційний зв'язок із рівнем нещирості та соціальної небажаності, а також зворотний зв'язок із рівнем асертивності. Крім того, помітна кореляційна залежність була виявлена між схильністю до непрямой вербальної агресії та соціальної небажаності.

Висновки до розділу 3

Аналіз результатів емпіричного дослідження дозволяє дійти до висновку, що представники громадсько-політичного руху у конфліктній ситуації надають перевагу здебільшого стратегіям суперництва та компромісу, які розділили між собою перше місце в рейтингу пріоритетних стратегій. Другою за популярністю стратегією виявилась стратегія уникнення, що виявляється в уході від відповідальності за прийняте рішення. Третє місце серед домінуючих стратегій поведінки у конфлікті посіла стратегія співпраці. Найменшу поширеність отримала стратегія пристосування, до якої не проявив схильності жоден з респондентів.

Групова поведінка зазначеної вибірки на основі загально набраної кількості балів характеризується тенденціями до взаємних поступок або до пошуку компромісу в умовах зіткнення інтересів. Друге місце щодо групових тенденцій займає стратегія співпраці, третє – уникнення, за нею – суперництво та наостанок - пристосування.

У загальної маси представників громадсько-політичного руху було виявлено схильність до прямої вербальної агресії, хоча її рівень переважно коливається в межах допустимої норми. Але певна доля досліджуваних вказала й надмірні показники загального рівня агресивних поведінкових проявів. Однак у більшій частини досліджуваної групи рівень стриманості охарактеризовано як середній або високий.

При тому, що більшість опитуваних продемонструвала певну схильність до автономності, рівень розвитку асертивності переважної кількості досліджуваних охарактеризовано як недостатній. Окрім цього, у певній долі респондентів мають місце ознаки низького рівня соціального інтелекту.

ВИСНОВКИ

Виходячи за проведеного дослідження, було визначено, що соціально-психологічний клімат виявляється у певному стані групової психіки, якість якого є важливою умовою функціонування будь-якого колективу та детермінантною не тільки ефективності групової діяльності, але й розвитку окремої особистості. Водночас, на його формування впливає система різномасштабних факторів макро- та мікросередовища: від загальнодержавних до внутрішньо організаційних і особистісних.

Показовим критерієм позитивного соціально-психологічного клімату виявляється система міжособистісних зав'язків, а саме, її якісні особливості. У свою чергу, якість взаємодії учасників визначається здебільшого їх індивідуальними характеристиками: установками, відношенням до себе і дійсності, рівнем розвитку соціальних навичок.

Водночас, було з'ясовано, що неминучою умовою соціальної взаємодії є конфлікт як зіткнення протиборчих інтересів, витокami чого може виступати конкуренція, несумісність позицій або апріорний інстинкт боротьби. Та попри це функційність або дисфункційність конфліктів детерміновано системою об'єктивних і суб'єктивних чинників, з яких остання група пов'язана з індивідуальним вибором особистості або її тяжінням до певної стратегії поведінки в конфліктній ситуації.

Щодо громадсько-політичної діяльності, було визначено, що активізм історично сформувався як протидія небажаними суспільним, політичним або економічним явищам, і на сьогодні в перелік його функцій входить виконання множини суспільно-корисних задач. Та водночас прояви громадсько-політичного активізму можуть зазнавати як конструктивних, так і руйнівних форм, що, знову ж таки, залежатиме не тільки від ситуативних факторів, але й від якостей, мотивів, освіти рівня політичної культури учасників політично-активістської практики.

У свою чергу громада як об'єднана спільнота визнана важливим суб'єктом громадянського демократичного суспільства та політичної

практики, що набула певної сили на тлі реформи децентралізації влади. Та вимогою ефективності громадського функціонування за досвідом розвинених демократичних країн виявляється розбудова конструктивних горизонтальних зв'язків, в чому не останню роль грають установки та навички учасників громадсько-політичного процесу.

В результаті емпіричного дослідження було визначено, що загалом переважна більшість досліджуваної групи в ситуації конфлікту виявляє схильність до стратегій суперництва та компромісу, на другому місці опинилась малоефективна стратегія уникнення, на третьому – співпраця. Стратегія пристосування виявилась непопулярною серед представників громадсько-політичного активізму. Та групові тенденції висвітлили дещо іншу картину. Більш за все в ситуації конфлікту група тяжіє до компромісу, альтернативною стратегією виявилась співпраця, за нею – уникнення, суперництво і пристосування.

Також було з'ясовано, що представникам громадсько-політичного руху більше за все притаманні прояви прямої вербальної агресії. Та здебільшого їх прояви коливаються в межах норми. За загальним показником у 15% опитуваних діагностовано високий рівень агресивних поведінкових проявів, у переважної більшості (65%) загальний показник поведінкової агресивності коливається в межах норми, у 20% виявлено високий рівень стриманості.

З загальним показником розвитку асертивних навичок, лише 35% досліджуваних продемонстрували показники на високому рівні. Ще у 30% цей показник коливається у межах середнього. У 35% діагностовано низький рівень опанування навичками асертивної поведінки. Найкращі результати було отримано за шкалою «автономність і незалежність, найгірші результати досліджувані отримали за шкалою «рішучість. За шкалою «соціальна бажаність, чесність, правдивість» 75% отримали високий результат, а 25% продемонстрували ознаки низького рівня розвитку соціального інтелекту.

В результаті аналізу отриманих даних також було підтверджено, що схильність до певної стратегії поведінки представників громадсько-

політичного руху знаходяться у взаємозв'язку з їх схильністю до агресії та рівнем розвитку асертивних навичок.

Виявлено, що тяжіння до стратегії суперництва корелює із рівнем агресивних проявів та рівнем асертивності. Та якщо перша відповідність є передбачуваною, то щодо останньої, така статистика може вказувати на доцільність такого вибору на тлі конфліктності самого середовища. Зважаючи й на те, що ця стратегія є однією з найбільш поширених у громадсько-політичному просторі, є логічним припущення про існування певної кризи всередині громади, яка загрожує її існуванню.

У свою чергу, тяжіння до компромісу висвітлило свою неспроможність щодо ефективного вирішення виникаючих протиріч, продемонструвавши зворотну кореляцію із рівнем розвитку асертивних навичок. Такий зв'язок говорить про невміння великої долі досліджуваних твердо відстоювати свої інтереси, що змушує їх йти на поступки. Це може виступати тимчасовою мірою, але не є повноцінним засобом в конфліктній взаємодії. Водночас в цієї ж підгрупі спостерігаються переважно низький рівень схильності до агресивної поведінки, що є передбачуваним.

Вибір на користь стратегії уникнення корелює із рівнем соціальної небажаності, нещирості і дефіцитом опанування асертивними навичками, що характеризує цю долю опитуваних як найменш ефективних суб'єктів в ситуації конфліктної взаємодії.

Цікаво, що вибір на якість стратегії співпраці корелює із рівнем проявів прямої вербальної агресії. Зважаючи на те, що ця стратегія визначена як найефективніша, то агресію у цьому разі доцільно розглядати не як ворожу, а як інструментальну, тобто таку, яка не має на меті завдати шкоди.

Кореляційний аналіз дозволив зробити висновок, що між тяжінням до певної стратегії поведінки в ситуації конфлікту, схильністю до агресії та рівнем опанування асертивними навичкам дійсно існує помітний статистичний зв'язок. Отже, гіпотезу було підтверджено.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 13.04.2023).
2. Боднар В. Сучасні теорії конфлікту. *Науковий вісник ужгородського університету. Науковий журнал*. 2010. № 15. С. 211–215.
3. Ващенко І. В. та ін. Загальна конфліктологія: Навч. посібн. / Заг. ред. І. В. Ващенко, С. П. Пренка. - 2-ге вид. - Х.: Оригінал, 2001. - С. 50-64.
4. Вертель В.В., Комашня А.О., Федорчук І.В. Соціально-психологічний клімат колективу. *Вісник економіки транспорту і промисловості. Науковий журнал*. 2012. № 40. С. 292-295.
5. Громадянське суспільство в умовах війни. Електроний ресурс. Режим доступу: [Кількість згадок громадських організацій в українському медіапросторі з лютого до листопада 2022 року зроста майже вдвічі — результати дослідження \(my.ua\)](#)
6. Дрозд М.А. Психологія політичного активізму. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету. Збірник наукових праць*. 2015. № 3(223). С. 208-219.
7. Дрозд М.Д. Методологія дослідження феномену політичного активізму. *Правова держава. Науковий журнал*. 2015. № 20. С. 173-179.
8. Дученко М.М., Шевчук О.А. Конфліктологія : практикум. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/36723/1/Konfliktolohiia.pdf>
9. Ємельяненко Л. М., Петюх В. М., Торгова Л.В., Гриненко А.М. Конфліктологія : навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2003. 315 с.
10. Ильин Е.П. Психология индивидуальных различий. URL: https://www.phantastike.com/common_psychology/psih_ind_razlich/doc/
11. Каппони В., Новак Т. Как делать все по-своему, или ассертивность - в жизнь. Санкт-Петербург : Питер, 1995. 186 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/2577713/>

12. Котлова Л.О. Психологічні особливості конфліктних форм поведінки студентів та їх особистісного статусу. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Збірник наукових праць*. Вінниця, 2010. № 32. С. 444 – 450.

13. Кук О. Асертивність як складова культури демократичного врядування. *Демократичне врядування. Науковий вісник*. 2012. №9. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2012_9_4. (дата звернення: 13.04.2021).

14. Кутас М.С. Необхідність розвитку асертивності як складової конфліктологічної компетентності педагога. *Правничий вісник Університету «КРОК». Збірник наукових праць*. 2016. № 24. С. 261-266.

15. Марчук Л.М. Асертивність як комплексна інтегральна характеристика особистості. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Наукове видання*. 2012. №5. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2012_5_43. (дата звернення: 13.04.2021).

16. Мацей О.О. Морально-психологічний клімат колективу. Хмельницький національний університет. Інформаційний бюлетень № 20. 2015. URL : http://lib.khnu.km.ua/about_library/naukova_robota/2015/mac_mor.htm. (дата звернення: 13.04.2021).

17. Немцов В.Д., Довгань Л.Є., Сініок Г.Ф. Менеджмент організацій. – К: ТОВ “УВПК “ЕксОб” ”, 2000.

18. Орлов В.Ф., Отич О.М., Фурса О.О. Психологія конфлікту : навчально-методичний посібник для підготовки магістрів усіх форм навчання. Київ : ДЕГУТ, 2008. 422 с.

19. Остапенко М. А. Політична культура суспільства : навчальний посібник. Київ : МАУП, 2008. 96 с.

20. Павлюк А.П., Олійник Д.І., Баталов О.А. Територіальна громада як базова ланка адміністративно-територіального устрою України: проблеми та перспективи реформування : Аналітична доповідь. Київ : НІСД, 2016. 61 с.

21. Письменний І. В. Лідери територіальних громад як атрактори ефективного суспільного розвитку. *Аспекти публічного управління. Науковий журнал*. 2017. №5(11) С. 53-59.

22. Письменний І.В. Територіальні громади як суб'єкти активного розвитку громадянського суспільства в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування. Науковий журнал*. 2019. №1. С. 144-149.

23. Пушкар З., Войтович Г. Соціально-психологічний клімат у колективі та чинники, що впливають на його формування. *Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. Науковий фаховий збірник*. 2013. Випуск 18. С. 133-143.

24. Сила Т.І. Соціально-психологічні основи дослідження територіальної громади. *Вісник післядипломної освіти. Збірник наукових праць*. 2013. № 9(2). С. 312-319.

25. Сікорська Л.Б., Г.Я. Легендзевич. Особливості формування здорового соціально-психологічного клімату в підрозділах державної служби охорони. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 2. С. 122-133.

26. Суший О.В. Громадсько-політична участь населення України: як подолати виклик безсуб'єктності? *Наукові студії із соціальної та політичної психології. Науковий журнал*. 2016. № 37. С. 39-62.

27. Турбан В.В. Суспільний конфлікт і дискурс зміни парадигм. *Теоретичні і прикладні проблеми психології. Науковий журнал*. 2017. № 3(2). С. 164-175.

28. УКРАЇНА: ГУМАНІТАРНЕ РЕАГУВАННЯ У 2022 РОЦІ
Електроний ресурс. Режим доступу: [УКРАЇНА: ГУМАНІТАРНЕ РЕАГУВАННЯ У 2022 РОЦІ | Оперативні зведення \(unocha.org\)](https://unocha.org)

29. Шакірі М.К. Основні засади формування сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі. *Наукові праці МАУП. Наукове видання*. 2013. № 2(37). С. 145–150.

30. Яблонський В.М., Балакірєва О.М., Бондар Т. В. Про стан розвитку громадянського суспільства в Україні : аналітична доповідь. Київ : НІСД, 2017. 56 с.